

Б. І. Попковаспірант, старший викладач кафедри тактики та загальновійськових дисциплін
Інституту Військово-Морських Сил
Національного університету «Одеська морська академія»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ

Стаття досліджує актуальну проблему в сучасному навчанні майбутніх судноводіїв – необхідність формування екологічної свідомості, яка має значний вплив на природне середовище та професійний розвиток судноводіїв. Враховуючи різні аспекти формування професійних якостей морських фахівців, їхню готовність до дій у ситуаціях судноводіння, доведено, що екологічна свідомість морських фахівців є надзвичайно важливою та потребує окреслення оптимальних педагогічних умов для її формування. Судноводії повинні розуміти, що їхні дії можуть мати значний вплив на екосистему та природні ресурси моря. Екологічні цінності та етичні принципи повинні входити в освітню програму майбутніх судноводіїв, а також підкріплюватися під час практичного навчання та стажування на судах. Тому, в процесі їх підготовки необхідно акцентувати увагу на створенні оптимальних педагогічних умов формування екологічної свідомості та принципів сталого розвитку у морському середовищі. Педагогічні умови мають бути спрямовані на підвищення рівня професіоналізму майбутніх судноводіїв за допомогою конкретних дидактичних завдань. Запропоновано авторське тлумачення педагогічних умов у контексті екологічної освіти майбутніх судноводіїв. У статті проаналізовано педагогічні підходи до формування екологічної свідомості здобувачів. У статті виокремлено такі педагогічні умови формування екологічної свідомості майбутніх судноводіїв: проектування змісту підготовки майбутніх судноводіїв з урахуванням екологічного контексту майбутньої професійної діяльності та на підставі вивчення зарубіжного досвіду; міждисциплінарна інтеграція професійних дисциплін шляхом реалізації CLIL-технології предметно-мовного інтегрованого навчання (Content and language integrated learning); розвиток soft skills та екологічних цінностей майбутніх судноводіїв у системі неформальної освіти. Окреслено перспективи подальших досліджень у галузі екологічного виховання майбутніх судноводіїв. Стаття має важливе теоретико-практичне значення для закладів вищої освіти, які готують фахівців в галузі морського транспорту. Вона допоможе розробити ефективні методики навчання, спрямовані на підвищення екологічної свідомості студентів та виховання в них відповідального ставлення до навколишнього середовища, забезпечуючи таким чином сталу екологічну безпеку в морському галузі.

Ключові слова: умови, екологічна свідомість, морські фахівці, навколишнє середовище, професійна підготовка здобувачів.

Постановка проблеми. Формування екологічної свідомості у майбутніх судноводіїв є важливим завданням, оскільки це допоможе забезпечити відповідальне ставлення до навколишнього середовища та природних ресурсів. Авторське бачення щодо вирішення цього завдання полягає у розробці та впровадженні в освітній процес комплексу педагогічних умов, які сприятимуть формуванню екологічної свідомості майбутніх судноводіїв, поглибленню їхніх знань існуючих екологічних проблем, розвитку позитивного ставлення до природи, а також практичному застосуванню навичок сталого розвитку та екологічної діяльності. Логіка дослідження потребує подальшого обґрунтування поняття «педагогічні умови» у контексті екологічної підготовки здобувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Академічному тлумачному словнику є багато різних визначень поняття «умова»; зазначимо ті визначення, що стосуються безпосередньо

нашого дослідження. Умова – це «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь»; «наявність певних сприятливих обставин, чинників»; «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь»; «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь» [1].

Педагогічні умови відрізняються від умов психологічних, соціальних, виховних, організаційних тощо. Так, у словнику-довіднику з професійної педагогіки педагогічні умови (Pedagogical conditions) визначені як «обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [13, с. 193].

Проблеми розкриття змісту педагогічних умов різних аспектів професійної підготовки майбутніх

судноводіїв знайшли своє відображення в наукових працях О. Гуренкової, А. Сваричевської, М. Мусоріної, О. Фролової, Л. Ліпшиць, О. Тимофєєвої, В. Желяскова та ін. Проблеми дослідження педагогічних умов у судноводійській діяльності присвячено значну кількість наукових досліджень, зокрема:

– педагогічні умови формування екологічної компетентності офіцерів цивільного флоту засобами інтерактивних технологій досліджувала А. Сваричевська [12];

– педагогічні умови формування професійної навігаційної компетентності у майбутніх судноводіїв симуляційними технологіями змішаної реальності схарактеризувала Г. Попова [11];

– педагогічні умови формування професійної компетентності судноводіння в майбутніх судноводіїв досліджував І. Сокол [14];

– організаційно-педагогічні умови формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки виокремила С. Глікман [2];

– педагогічні умови формування організаційної культури судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін в системі неперервної освіти аналізувала А. Гайдаржи [3];

– педагогічні умови підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії схарактеризував В. Желясков [4].

Розглянемо більш детально визначення педагогічних умов у розумінні науковців. Так, Я. Король під педагогічними умовами формування професійної готовності майбутніх офіцерів до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту розуміє «взаємопов'язану сукупність обставин, факторів, впливів, можливостей, за яких компоненти освітнього процесу подані в найкращому взаємозв'язку і сприяють ефективному формуванню професійної готовності майбутніх офіцерів до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту» [5, с. 94]. На його думку, покращенню освітнього процесу сприятимуть такі педагогічні умови: підвищення мотивації майбутніх офіцерів до засвоєння професійних знань в процесі їх підготовки до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту в екстремальних ситуаціях; забезпечення професійної спрямованості формування готовності майбутніх офіцерів до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту інтерактивними методами; удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх офіцерів до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту в екстремальних ситуаціях; активізація самостійної роботи майбутніх офіцерів у практичній діяльності до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту [5, с. 94]. Ми погоджуємося з Я. Король та зазначимо, що діяльність судноводія також часом пов'язана з використанням хімічних речовин, а відтак є частиною практичної підготовки.

Наприклад, у разі виникнення нафтового розливу на морській поверхні, судноводії здійснюють низку невідкладних заходів з метою обмеження поширення забруднення та мінімізації його негативного впливу на морське середовище, з-поміж яких є негайне повідомлення відповідних морських організацій, використання вбудованих систем запобігання витоку нафти, активація запасних клапанів та перекриття всіх доступних джерел витоку, встановлення поплавцевих бар'єрів та абсорбентів та ін. Тому професійна готовність до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту є актуальною у контексті навчання судноводіїв та формування їхньої екологічної свідомості.

Дослідженням педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту (МОМТФ) України до роботи в екстремальних ситуаціях займався науковець Д. Осадчук та визначив їх як сукупність організаційно-педагогічних заходів, форм, методів та засобів освітньої діяльності, які забезпечують її високу результативність. Також науковець виокремив такі педагогічні умови на підставі власного проведеного дослідження: формування психологічної готовності майбутніх офіцерів до роботи в екстремальних ситуаціях; використання в освітньому процесі інноваційних методів та форм підготовки; формування мотивації до майбутньої професійної діяльності за допомогою використання інноваційних технологій навчання; практична підготовка на навчальних тренажерах до роботи в екстремальних ситуаціях [9, с.116–117].

У контексті формування екологічної відповідальності майбутніх судноводіїв В. Позднякова виокремила такі педагогічні умови: застосування міждисциплінарної інтеграції екологічних модулів природничо-наукових, гуманітарних, юридичних і професійних дисциплін; використання системи еколого-прикладних задач і завдань; включення в освітній процес дисципліни вільного вибору «Екологічна безпека в морській діяльності»; морально-психологічний супровід освітнього процесу [10, с. 212]. У своїй роботі судноводій взаємодіє із різними видами діяльності, тож у програмах підготовки судноводіїв слід передбачити теми, присвячені екологічним аспектам та безпеці на морі, пов'язані з охороною морського середовища, біорізноманіттям, забрудненням водних ресурсів та екологічними аспектами морського транспорту. Це дозволить забезпечити систематичне вивчення екологічних проблем та відповідних навичок і знань.

Бачимо, що різні аспекти формування певних якостей морських фахівців, їхньої готовності до дій у ситуаціях судноводіння та окреслення оптимальних педагогічних умов для цього поставали в центрі уваги багатьох учених. Враховуючи вразливість морського середовища, екологічна

свідомість морських фахівців є надзвичайно важливою. Вони повинні розуміти, що їхні дії можуть мати значний вплив на екосистему та природні ресурси моря. Тому в процесі їх підготовки необхідно акцентувати увагу на вивченні екологічних наслідків та наслідуванні принципів сталого розвитку у морському середовищі. Тому, у дослідженні педагогічні умови мають бути спрямовані на підвищення рівня професіоналізму майбутніх судноводіїв шляхом формування їхньої екологічної свідомості за допомогою конкретних дидактичних завдань. У контексті екологічної освіти майбутніх судноводіїв будемо тлумачити *педагогічні умови як обставини, що сприяють ефективному формуванню екологічної свідомості, навичок та цінностей у майбутніх судноводіїв з метою збереження та охорони морського середовища.*

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виокремлення та теоретичне обґрунтування оптимальних педагогічних умов, які сприятимуть формуванню екологічної свідомості майбутніх судноводіїв у морських закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. На підставі поглядів науковців, та ґрунтуючись на власному професійному досвіді, хочемо поділитися авторськими міркуваннями стосовно оптимальних педагогічних умов формування екологічної свідомості. Перш за все, екологічно орієнтовані педагогічні умови мають включати в себе розробку та впровадження спеціалізованих навчальних програм, які охоплюють широкий спектр тем, пов'язаних зі сталим розвитком, екологічними проблемами та інноваційними підходами до судноводіння. Ці програми повинні базуватися на сучасних дослідженнях та кращих практиках в галузі екології та сталого розвитку, а також враховувати особливості морського середовища.

Необхідно також зазначити, що педагогічні умови в контексті екологічної освіти судноводіїв повинні ґрунтуватися на міждисциплінарному підході. Це означає, що вони мають включати елементи з різних галузей знань, таких як екологія, морська біологія, географія, технічні науки та інші, що сприятиме розширенню кругозору здобувачів та формуванню комплексного розуміння екологічних аспектів судноводіння.

Педагогічні умови також можуть включати в себе активне використання інтерактивних методів навчання, таких як групові дискусії, проектна діяльність та рольові ігри, які сприяють залученню здобувачів до активного вивчення екологічних проблем та спільного пошуку рішень. Важливо, щоб такі методи включали елементи практичного дослідження та застосування здобутих знань у реальних ситуаціях, що сприятиме формуванню практичних навичок у здобувачів.

Крім того, педагогічні умови можуть передбачати організацію екологічних екскурсій, практич-

них занять на суднах та у морському середовищі. Ці заходи дають студентам можливість безпосередньо спостерігати морську біорізноманітність, вивчати екологічні процеси та фактори, що впливають на екосистеми. Такі практичні заняття сприяють глибокому розумінню важливості збереження природних ресурсів та раціонального використання морського простору.

Бачимо, що існує багато ідей для формування екологічної свідомості. Для того, щоб систематизувати та узагальнити способи досягнення певного рівня сформованості екологічної свідомості, узгодити їх із професійними стандартами вищої морської освіти України, а також втілити авторське бачення розвитку екологічної свідомості, пропонуємо виокремити такі педагогічні умови у контексті дослідження:

1) проектування змісту підготовки майбутніх судноводіїв з урахуванням екологічного контексту майбутньої професійної діяльності;

2) міждисциплінарна інтеграція професійних дисциплін шляхом реалізації CLIL-технології предметно-мовного інтегрованого навчання (Content and language integrated learning);

3) розвиток soft skills та екологічних цінностей майбутніх судноводіїв у системі неформальної освіти.

Виокремлені педагогічні умови потребують обґрунтування.

Перша педагогічна умова – проектування змісту підготовки майбутніх судноводіїв з урахуванням екологічного контексту майбутньої професійної діяльності – здійснюється з метою забезпечення ефективної взаємодії між людиною та навколишнім середовищем, збереження водних ресурсів та зниження негативного впливу суднової діяльності на екосистеми. Наукові дослідження та аналіз регулюючих актів, норм, правил і стандартів дозволяють визначити основні аспекти, які необхідно враховувати при формуванні відповідної ОП.

На нашу думку, проектування змісту дисциплін, спрямованих на розвиток екологічної свідомості, має включати декілька важливих аспектів екологічної підготовки судноводіїв. По-перше, зміст підготовки має включати теми зі сталого розвитку (sustainable development), що дозволяє узагальнити наукові знання про взаємодію судноплавства з навколишнім середовищем, засвоїти принципи мінімізації забруднення та ознайомитися з відповідними екологічними правилами.

По-друге, енергоефективність є одним із головних аспектів, які варто враховувати в контексті екологічної підготовки майбутніх судноводіїв. Дослідження в галузі енергозбереження та альтернативних джерел енергії надають наукову базу для використання новітніх технологій у судноплавстві з метою зниження споживання палива та зменшення викидів. Включення в освітню про-

граму матеріалів про ефективне використання палива, використання сонячних панелей, вітряних турбін та інших альтернативних джерел енергії сприяє підвищенню наукового рівня підготовки майбутніх судноводіїв у цьому питанні.

По-третє, збереження водних ресурсів є невід'ємною частиною екологічного контексту майбутньої професійної діяльності судноводіїв. Наукові дослідження з питань використання води на судах, систем очищення стічних вод, а також вивчення проблематики видалення відходів та утилізації сміття дозволяють визначити найефективніші підходи до раціонального використання та захисту водних ресурсів. Включення цих аспектів у навчальну програму сприяє формуванню високого рівня наукової підготовки майбутніх судноводіїв у сфері охорони водних екосистем та ефективного використання водних ресурсів.

Окрім цього, важливим аспектом екологічного контексту є підготовка майбутніх судноводіїв до реагування на надзвичайні ситуації та кризовий менеджмент. Наукові дослідження в галузі кризового менеджменту, аналіз історичних прикладів надзвичайних ситуацій та природних катастроф, а також визначення найефективніших процедур реагування на екологічні небезпеки допомагають розробити науково обґрунтовану підготовку майбутніх судноводіїв до таких ситуацій.

Наступне, на що треба звернути увагу при проектуванні змісту ОП – врахування зарубіжного досвіду та інтернаціоналізація освітньої діяльності. У вищій освіті інтернаціоналізація (Internationalisation) – це процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою, який охоплює:

- індивідуальну мобільність (здобувачів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу);
- створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм;
- формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості;
- інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань [8, с. 25].

Важливою частиною проектування змісту дисциплін з врахуванням зарубіжного досвіду є Проект Тюнінг (TUNING Project) – «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та який спрямований на формування загальної методології порівняння та сумісності рівнів і змісту освітніх програм у різних предметних галузях вищої освіти. Сутність Проекту Тюнінг полягає в тому, що академічні ступені (кваліфікації) у міжнародному вимірі можуть бути прирівняні і сумісні. При цьому не ставиться за мету розроблення уніфікованих загальноєвропейських освітніх програм із визначеним переліком освітніх ком-

понентів і з визначеним змістом. В межах проекту визначено ключові загальні та предметно-специфічні (фахові) компетентності для окремих освітніх галузей, а також розроблені дескриптори циклу / рівня для значної кількості предметних областей [8, с. 47].

Таким чином, проектування змісту підготовки майбутніх судноводіїв з урахуванням екологічного контексту майбутньої професійної діяльності базується на наукових дослідженнях й аналізі, що дозволяє врахувати ключові аспекти, такі як сталий розвиток, енергоефективність, збереження водних ресурсів, охорона водних екосистем, кризовий менеджмент, зарубіжний досвід та інтернаціоналізацію ОП.

Друга педагогічна умова – міждисциплінарна інтеграція професійних дисциплін шляхом реалізації CLIL-технології предметно-мовного інтегрованого навчання (Content and language integrated learning).

На практиці міждисциплінарний підхід може реалізовуватися у появі принципово нових напрямків наукових досліджень, нових навчальних дисциплін. Міждисциплінарність – це синергія дисциплін, міждисциплінарна взаємодія іноді на перший погляд несумісних методів і підходів, об'єднання окремих, часткових аспектів наукових досліджень в більш широкий напрям, який може дати потужний результат.

Проектування змісту дисциплін на основі міждисциплінарного підходу означає і величезну відповідальність розробників міждисциплінарних програм, оскільки через освіту відбувається донесення нової якості знань до свідомості здобувачів, які на основі отриманих знань у подальшому прийматимуть відповідальні рішення, спрямовані на зміни суспільства.

Багато дискусій розгортається навколо того, чи має бути єдина концепція екологічної освіти судноводіїв. З одного боку, діяльність судноводіїв специфічна та регульована нормативними документами. Проте з іншого боку, на думку авторів, екологічні знання дуже різновекторні, оскільки всі екологічні проблеми є комплексними і виникають на перетині суспільних, природничих, лінгвістичних і технічних знань, тому не може бути якогось одного навчального курсу «Екологія». Тому формування екологічних знань та екологічної свідомості потребує міждисциплінарного підходу. Зокрема пропонуємо розглянути у дослідженні сучасну методіку предметно-мовного інтегрованого навчання (Content and language integrated learning) як один із шляхів реалізації міждисциплінарної інтеграції.

Існує низка варіацій щодо імплементації методології предметно-мовного інтегрованого навчання. Тому наступним є питання впровадження методіки CLIL у професійну підготовку судноводіїв для формування їхньої екологічної свідомості.

Досліджуючи реалізацію методики CLIL у підготовці судноводіїв, науковці О. Фролова, С. Барсук діляться власним професійним досвідом та наочно демонструють міждисциплінарну інтеграцію дисциплін з англійською мовою. Оскільки фокусом нашого дослідження є саме екологічна складова, зупинимось більш детально на міждисциплінарних зв'язках та можливостях реалізації методики інтегрованого предметно-мовного навчання CLIL екологічних дисциплін та окремих тем (модулів) англійської мови. Окремо науковці розробили спецкурс, який безпосередньо пов'язаний із захистом навколишнього середовища у судноводінні – «зелений» модуль («green» module) та представили цей матеріал на трьох рівнях – проблеми навколишнього середовища, запобігання забрудненню нафтою, дії щодо запобігання забрудненню [15]:

Отже, розробляючи цей курс для судноводіїв науковці мали на меті опанування здобувачами наступних завдань: 1) пояснювати причини забруднення моря; 2) описати дії судноводія при розливі нафти; 3) вміти пояснити інформацію у Правилах MARPOL Додатків I–VI. Бачимо приклад впровадження технології CLIL, що дозволяє здобувачам оволодіти фаховою термінологією, матеріалом щодо навколишнього середовища у судноводінні, навички комунікації, навички роботи у надзвичайних ситуаціях, роботу у команді та ін. Міждисциплінарна інтеграція показує, що процес формування особистісних якостей майбутніх судноводіїв відбувається на основі об'єднання певних частин екологічної підготовки в одне складне утворення, в якому у подальшому формуються взаємозв'язки, які ускладнюються, переплітаються і визначають розвиток якостей, необхідних для формування екологічної свідомості.

Третя педагогічна умова – розвиток soft skills та екологічних цінностей майбутніх судноводіїв у системі неформальної освіти. Для того, щоб обґрунтувати чому ця педагогічна умова важлива у контексті дослідження, слід проаналізувати ключові поняття, які її формують, а саме: soft skills, екологічні цінності, неформальна освіта.

В останні роки концепція розвитку soft skills була адаптована до педагогічної діяльності. Вона полягає в тому, що необхідно розвивати не лише

фахові знання й уміння, але також соціальні, психологічні, комунікативні, пізнавальні, лідерські та якості професіонала, тобто ті, які сприяють становленню здобувача як особистості. Soft skills допомагають взаємодіяти між собою в команді незалежно від сфери діяльності.

У сучасному світі, де сталість і охорона навколишнього середовища стають все важливішими, майбутні судноводії повинні бути відкриті до нових ідей та інноваційних підходів. Здатність здійснювати ефективну комунікацію, розв'язувати екологічні проблеми, які можуть з'явитися на борту, мислити творчо та шукати нові рішення сприяє зменшенню негативного впливу суден на довкілля. У цьому аспекті важливими є soft skills – «м'які навички» судноводія.

Важливість навичок soft skills задекларована у професійних документах ІМО (Міжнародної морської організації). Відповідно до оновлених вимог «Міжнародної конвенції ПДМНВ» [6] та «Манільських поправок до додатка до «Міжнародної конвенції ПДМНВ» [7], стандартів підготовки, дипломування моряків і несення вахти, судноводії мають не лише володіти високим рівнем професійних знань та практичних навичок, а й вміти підтримувати в судовому колективі атмосферу взаєморозуміння, доброзичливості, зберігати усталені моральні норми, цінності людських взаємин. Ідеться про володіння основними принципами ефективною та безконфліктною взаємодією.

На нашу думку, доцільно виділити такі soft skills, які є особливо важливими для майбутніх судноводіїв у контексті екологічної підготовки:

1. Лідерство – уміння знаходити спільну мову, швидко пристосовуватись до певної обстановки, вчасно підтримати іншу людину. Існує багато ситуацій, пов'язаних із зміною ситуації у навколишньому середовищі у морі, що потенційно призводять до психологічного чи фізичного дискомфорту. Наприклад, виникнення навігаційної небезпеки, зумовлене метеорологічними обставинами, яке може спричинити аварію або небезпечну ситуацію, мати негативні наслідки для членів екіпажу. Відповідальний судноводій у такий ситуації не покине інших членів екіпажу, з'ясує всі обставини, надасть підтримку.

Таблиця 1

Зміст «зеленого» модулю («green» module)

Проблеми навколишнього середовища	Запобігання забрудненню нафтою	Дії щодо запобігання забрудненню
Джерела забруднення MARPOL Особливі зони	Додаток 1 SOPEP Комунікація з охорони навколишнього середовища Очищення після розливу нафти	Додаток 2 Додаток 3 Додаток 4 Додаток 5 Вивіз сміття Додаток 6 Управління баластними водами

За матеріалами В. Кудрявцевої, О. Фролової, С. Барсук [15]

2. Відповідальність – здатність старанно, чітко та своєчасно виконувати свої обов'язки. Це один із найважливіших факторів безпеки судноводіння. Це може бути виконання роботи у зазначений термін, дотримання вказівок начальства або уважність до дрібниць (наприклад, прослідкувати термін приданості вогнегасника, поміняти перегорілу лампочку тощо). Судноводії можуть зіткнутися зі складними екологічними ситуаціями на морі, такими як нафтові розливи, забруднення води, аварії суден та інші негативні події. У таких випадках їх дії важливі для мінімізації шкоди для довкілля та ефективного реагування на кризову ситуацію.

3. Комунікабельність – здатність до встановлення контакту практично з будь-якою людиною, з'єднання з її психікою, але при цьому, не втрачаючи себе, залишаючись зі своєю думкою. Звичайно, це також є необхідною професійною рисою для будь-якого члена екіпажу. Кожна людина має унікальний характер та темперамент. Тому, для кожної людини потрібний індивідуальний підхід, якщо керівник хоче досягти максимальної ефективності. Саме встановлення психологічного зв'язку з підлеглими має стояти на першому місці для керівника, якщо він хоче бути професіоналом у своїй справі. Здатність ефективно спілкуватися є необхідною для взаємодії з екіпажем, іншими суднами, портовими організаціями та органами влади.

4. Раціональність – здатність знаходити найбільш обґрунтоване, доцільне рішення. Дуже важлива риса для капітана, оскільки він має відповідальність за розподіл ресурсів на судні, що означає здатність аналізувати, передбачати та планувати можливі ситуації для їх раціонального використання.

5. Тайм-менеджмент – здатність адекватно розподіляти часові ресурси міжособистісної і професійної взаємодії, проектувати міжособистісні, групові та організаційні комунікації. Наприклад, перед капітаном дуже часто постає вибір яким маршрутом добиратися до пункту призначення, який маршрут є більш безпечним для судна та екіпажу, власників вантажу та ін. Іншим прикладом може бути така ситуація: судно перебуває в порту, на капітана чиниться тиск з боку судовласника – треба терміново виходити в море, але судно до цього ще не готове. Саме в прийнятті таких рішень полягає вся складність роботи судноводія. В умовах довгих рейсів та обмежених ресурсів, майбутні судноводії повинні мати навички ефективного управління часом та ресурсами. Це допомагає забезпечити оптимальне використання енергії, палива та інших матеріалів з мінімальним впливом на навколишнє середовище.

6. Навички міжкультурної комунікації – здатність встановлювати контакт з представниками інших

культур, оскільки екіпажі формуються з іноземців, які мають різне походження, світосприйняття, систему цінностей, релігію, політику та ін. Члени екіпажу проводять разом багато часу, тому важливість міжкультурної комунікації є очевидною.

7. Критичне мислення – здатність адекватно та критично оцінювати інформацію, яка надходить, уміння аналізувати та приймати рішення на основі власних суджень. Майбутні судноводії повинні мати навички критичного мислення для аналізу та розв'язання проблем, особливо в екологічних ситуаціях. Вони повинні бути здатні швидко оцінювати ситуацію, приймати рішення та вживати відповідних заходів для збереження морського середовища.

8. Уміння працювати в команді – важлива навичка з огляду на те, що продуктивний і ефективний той колектив, робота якого нагадує добре налагоджений механізм, де кожен знає свої обов'язки, розуміє свої завдання та працює над їхньою реалізацією в синергії з колективом. Особливо це простежується у прийнятті рішень в нестандартних ситуаціях на морі, коли треба швидко діяти та реагувати. Розвиток лідерських навичок допомагає забезпечити ефективну координацію та співпрацю всієї команди в екологічних і надзвичайних ситуаціях.

Отже, під час роботи в морському середовищі soft skills виконують ключову функцію у взаємодії з екосистемою та забезпеченні сталого розвитку. Морський фахівець повинен розвивати не лише професійні навички, які дають йому змогу виконувати свої професійні обов'язки, але й навички міжособистісної взаємодії – soft skills, які сприяють більш ефективній роботі на борту судна – вмінню спілкуватися з членами екіпажу, працювати в команді, комунікувати з керівництвом, розумітися та плідно контактувати з іншими людьми. Важливо, щоб навчальні програми для майбутніх судноводіїв включали розвиток цих навичок, а також сприяли формуванню свідомого ставлення до екологічних проблем та сталого розвитку.

Якщо говорити більш конкретно про екологічні цінності судноводіїв, то взаємодія судноводіїв з навколишнім середовищем є невід'ємною складовою їхньої професійної діяльності. Завдяки своїй праці на водних джерелах, судноводії можуть впливати на екологічний стан морських або річкових середовищ. Наприклад, взаємодія судноводія з морським середовищем відбувається в процесі аналізу викидів та забруднень. Судноводії повинні ретельно оцінювати вплив своїх дій на якість водних ресурсів, дотримуючись міжнародних норм і правил, що стосуються викидів, використання відпрацьованих матеріалів та утилізації відходів. Для досягнення цих цілей важливо використовувати передові екологічно безпечні технології та системи управління довкіллям на суднах.

Наступним аспектом важливості екологічних цінностей судноводія є використання технологій моніторингу для вивчення стану навколишнього середовища, такі як супутникові системи та датчики. Це дозволяє виявляти потенційні екологічні проблеми та розробляти відповідні заходи для їх запобігання.

Також одним з ключових аспектів взаємодії судноводіїв з навколишнім середовищем є забезпечення енергоефективності. Цього можна досягти шляхом використання енергоефективних систем, оптимізації використання палива та постійного контролю над споживанням енергії, що допоможе зменшити викиди парникових газів та негативний вплив на клімат.

Ще одним проявом екологічних цінностей судноводія та його ставлення до природи є збереження біорізноманіття. Судноводії повинні бути свідомі важливості збереження біорізноманіття водних екосистем та дотримуватись заборон на вилов підземних видів, уникати забруднення водних джерел та розуміти значення охорони морських територій з високим рівнем біологічного різноманіття.

Активна співпраця судноводіїв з екологічними організаціями має велике значення для формування екологічних цінностей та спільного розв'язання проблем охорони морського середовища. Ця співпраця полягає в обміні інформацією, навчанні та реалізації спільних проєктів з метою підтримки екологічних ініціатив та розвитку наукових досліджень у галузі охорони морського середовища.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що екологічні цінності сприяють взаємодії судноводіїв з навколишнім середовищем, яка спрямована на досягнення сталого та відповідального використання водних ресурсів, збереження екосистем та зменшення негативного впливу на довкілля. Це можливо завдяки свідомому підходу, дотриманню встановлених норм та правил, використанню передових екологічних технологій та активній співпраці зі всіма зацікавленими сторонами. Екологічні цінності та етичні принципи повинні входити в освітню програму майбутніх судноводіїв, а також підкріплюватися під час практичного навчання та стажування на судах. Крім того, важливо, щоб викладачі та наставники виступали як приклади етичної поведінки та відстоювали екологічні цінності, необхідні для успішної професійної практики у сфері судноводіння.

Висновки і пропозиції. Отже, авторське бачення удосконалення професійної підготовки майбутніх судноводіїв полягає у посиленні екологічного компоненту на всіх етапах освітнього процесу. З цією метою автором виокремлено низку педагогічних умов, які сприятимуть формуванню екологічної свідомості судноводіїв за допомогою екологічного контенту та активної позиції сто-

совно природних ресурсів, а саме – проєктування змісту підготовки майбутніх судноводіїв з урахуванням екологічного контексту майбутньої професійної діяльності; міждисциплінарна інтеграція професійних дисциплін шляхом реалізації CLIL-технології предметно-мовного інтегрованого навчання; розвиток soft skills та екологічних цінностей майбутніх судноводіїв у системі неформальної освіти. Важливо, щоб екологічні аспекти були інтегровані в різні дисципліни, які охоплюють аспекти сталого розвитку та екології незалежно від їхньої спеціалізації.

Пропозиції щодо подальших досліджень екологічного компоненту у навчанні судноводіїв полягають в удосконаленні професійної екологічної підготовки викладачів фахових дисциплін. Зокрема, деякі аспекти професійного розвитку науково-педагогічних працівників стосуються оновлення знань і навичок щодо екологічних проблем, розробки та впровадження активних методів навчання, залучення викладачів до наукових досліджень, саморозвитку і самовдосконалення, співпраці з фахівцями інших галузей, використання штучного інтелекту (ChatGPT) під час вивчення екологічних дисциплін.

Список використаної літератури:

1. Академічний тлумачний словник. Словник української мови онлайн URL: <http://sum.in.ua/s/умова> (дата звернення 18.09.2023).
2. Глікман С. В. Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Глікман Світлана Валеріївна ; Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ, 2018. – 20 с.
3. Гайдаржи А. І. Формування організаційної культури судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін в системі неперервної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Гайдаржи Анжела Ігорівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 22 с.
4. Желясков В. Я. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах до професійної комунікативної взаємодії. Дис. ... д-ра пед. наук / 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2020. 545 с.
5. Король Я. І. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту. Дис. ... наук. ступеня к. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Хмельницький національний університет МОН України; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2019. 456 с.

6. Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ) 1978 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896_052/page (дата звернення: 14.09.2023).
7. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text (дата звернення: 14.09.2023).
8. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
9. 14. Осадчук Д. Д. Підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях. Дис. ... наук. ступеня к. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький національний університет МОН України; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2019. 363 с.
10. Позднякова В. В. Технологія формування готовності до екологічної відповідальності майбутніх судноводіїв. Professional Education: Methodology, Theory and Technologies, Vol 13 (2021), pp. 204–217.
11. Попова Г. В. Формування професійної навігаційної компетентності у майбутніх судноводіїв симуляційними технологіями змішаної реальності [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Попова Галина Вікторівна; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2020. 24 с.
12. Сваричевська, А. П. Формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сваричевська Анжела Петрівна; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2018. 20 с.
13. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
14. Сокол, І. В. Формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сокол Ігор Васильович; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2011. 20 с.
15. Kudryavtseva V., Barsuk S. and Frolova O. Enhancing Green Skills in Maritime English Course. International Association of Maritime Universities Conference, Batumi 20–21 October, 2022. URL: http://rep.ksma.ks.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2345/1/Kudryavtseva%2c%20Barsuk%2c%20Frolova_enhancing%20green%20skills.pdf (дата звернення 30.09.2023).

Popkov B. Pedagogical conditions for the formation of environmental consciousness of future navigators

The article examines the current problem in the modern training of future navigators – the need for the formation of environmental awareness, which has a significant impact on the environment and the professional development of navigators. Taking into account various aspects of the formation of professional qualities of maritime professionals, their readiness to act in situations of navigation, it is proved that the ecological awareness is very important and requires the optimal pedagogical conditions for its formation. Ship operators must understand that their actions can have a significant impact on the ecosystem and natural sea resources. Environmental values and ethical principles should be included in the curricula of future navigators, as well as reinforced during practical training and internship on ships. Therefore, in the process of their training, it is necessary to emphasize the creation of optimal pedagogical conditions for the formation of ecological awareness and the principles of sustainable development in the marine environment. Pedagogical conditions should be aimed at increasing the level of professionalism of future navigators with the help of specific didactic tasks. The author's interpretation of pedagogical conditions in the context of environmental education of future navigators is offered. Pedagogical approaches to the formation of environmental consciousness of students are analyzed in the article. In the article it was pointed out the following pedagogical conditions for the formation of environmental consciousness of future navigators: developing the curricula content in the training of future navigators taking into account the ecological context of future professional activity and based on the study of foreign experience; interdisciplinary integration of professional disciplines through the implementation of CLIL technology (content and language integrated learning); development of soft skills and environmental values of future navigators in the system of informal education. Prospects for further research in the field of environmental education of future navigators are outlined. The article has important theoretical and practical significance for higher education institutions that train specialists in the field of maritime transport. It will help develop effective teaching methods aimed at increasing students' environmental awareness and educating them in a responsible attitude to the environment, thus ensuring sustainable environmental safety in the maritime industry.

Key words: conditions, environmental awareness, maritime professionals, environment, professional training.